

Trianon következményei meghatározzák mindennapjainkat

Beszélgetőtárs: Orgován Szigeti Réka

2004-ben készítette a Velünk élő Trianon című 14 részes filmsorozatot és Trianon címmel egy kétórás moziváltozatot, melyet nagyon sokan láttak határainkon innen és túl. Miért éppen a trianoni kérdéskört, a magyar nemzet legfájóbb tragédiáját választotta témának?

– Trianon problémája régóta foglalkoztat, mivel úgy gondolom, hogy napjaink konfliktusait, tágabb kitekintésben a rendszerváltozás óta eltelt két évtizedet, még nagyobb távlatban gondolkodva a XX. század történéseit nem tudjuk megérteni, feldolgozni a trianoni békediktátummal kapcsolatos máig tartó hatások elemzése nélkül. Bármily furcsának is tűnik első hallásra, de Trianon következményei meghatározzák mindennapjainkat, még akkor is, ha nap mint nap nem gondolunk erre.

Eredetileg egy több generációs játékfilmre gondoltam, amely feldolgozza egy 1920-ban többfelé szakadt magyar család életét. Azt akartam bemutatni, hogy napjainkig hogyan hatotta át a történelem egy eleinte összetartó, egymást segítő nagy közösség mindennapjait, amikor beléjük hasított a kényszerű felismerés, hogy az egykori családtagok sírjait csak útleléssel lehet látogatni. Az elmúlt nyolc év ismert politikai körülményei közepette sajnos szóba sem kerülhetett, hogy ilyen tematikájú film készüljön, ezért egy nagyívű dokumentum-filmsorozat forgatásába kezdtem. Ez nemcsak a Trianonhoz vezető külső és belső okokat igyekezett számba venni, s nemcsak a döntés utáni magyar közhangulatot mutatta be, hanem jelentős mértékben arról gondolkodott, milyen módon kell viszonyulnunk ehhez az eseményhez, s hogyan lehet feldolgozni a sokoldalúan velünk élő trianoni következményeket. Most nincs módom ezt részletesen kifejteni, de aki veszi a fáradságot és a 14-szer 50 percet végignézi, az összetett képet kaphat erről. Ennek most csak egy elemére hívnám fel a figyelmet: ha nincs a versailles-i békerendszer – amelynek a nekünk legfájóbb trianoni diktátum csupán egy része –, akkor egészen máshogy alakul Európa történelme. Például Adolf Hitler Németországban nem tud hatalomra kerülni, nem alakul ki Benito Mussolini fasiszta Olaszországa, s mi nem sodródunk a német ölelésbe. És ami talán a legfontosabb, valószínűleg nincs

második világháború, nincs holocaust és mi nem kerülünk szovjet befolyási övezetbe, azaz nem alakul ki az a drámai 50 éves történelmi megkésetttség, amelynek következményeit nyögjük húsz évvel a rendszerváltozás után is. Tehát Európa, sőt a világ történelmét alapvetően és negatív irányba befolyásolta az első világháborút követő súlyosan elhibázott békerendszer. Az emberben önkéntelenül is felmerül a kérdés: vajon a véletlen műve volt-e ez? Nagy valószínűséggel nem. Meggyőződésem tehát, hogy a történelem ismerete nélkül a mai világunk történéseit sem értjük meg. Ezért kell Trianonról beszélni és ezért fontos, hogy ezekben a kérdésekben az elhallgatás és a hazudozás gyötrelmes évtizedei után világos magyar álláspont, sőt nemzeti összefogás alakuljon ki.

Hogyan épült fel a filmsorozat, kik szóáltak meg benne, hogyan csoportosította a dokumentumokat? Miért volt szükség a moziváltozat elkészítésére is, s milyen tapasztalatokat szerzett a vetítések kapcsán?

– Úgy volt, hogy 2004. június 4-én a Magyar Televízió megkezdi a sorozat vetítését, de Romsics Ignác történész tiltakozása okán a már kinyomtatott televíziós programot megváltoztatva, levették a műsorról. Mivel az emberek keresték a programban, ezért a nyilvánosság előtt már nem lehetett eltitkolni ezt az utolsó pillanatban megszületett döntést. Baló György, akkori kulturális igazgató és Sipos Pál főszerkesztő álltak személyesen a döntés mögött, s a „szakmai” hivatkozást Romsics szolgáltatta. Ő egyébként résztvevője volt a nyilatkozási karnak, de többórás, hosszú interjút akkor visszavonta. Már önmagában is jellemző, hogy miért a jelenleg elsőszámú „megmondó” történészhez, Romsics-hoz jutottak el munkakazettáim, s nem például a másfajta értékrend és szemlélet alapján gondolkodó Raffay Ernőhöz. Messzire vezető kérdések ezek, történész berkekben is dúl a háború, s Trianon ügyét hosszú idő óta kisajátította az Ormos Mária, Romsics Ignác nevével fémjelzett, ma már tanítványaikkal kiegészült történészkör. Ezen is változtatni kell az elkövetkezendőkben, hogy árnyaltabb lehessen a magyar szellemi élet, ne rekeszen ki értékes gondolatokat. A lényeg tehát, hogy az újságok címlapjain óriási botrány lett. A filmsoro-

zatot aztán ősszel egyedül a Hír TV merete felvállalni. Közben eszembe jutott – ha már Romsics miatt úgyis át kell vágni a filmet –, fontos lenne, hogy a filmben felvetett gondolatok a lehető legszélesebb közvéleményhez jussanak el, vitákat, beszélgetéseket generálva, s mindenekelőtt történelmi ismereteket terjesztve. Ezért készítettem Trianon címmel azt a kétórás összeállítást, amely úgynevezett „moziváltozat” megjelöléssel került Budapesten egyedül az Uránia Filmszínház programjába, majd hosszú hónapok féltelmei után egyre több vidéki moziba, kultúrházba, közösségi helyre. Aztán szép lassan átszakadt a gát és százezrekre kezdtek vetíteni szerte az országban, majd országhatáron kívül is. Először Erdélybe jutott el, amelyet az EMI, az Egyesült Magyar Ifjak szervezete bonyolított le. Ezt követően nagyon sokfelé a Felvidéken, majd utána a Délvidéken is. A sorozat 14 aspektusból vizsgálja a Trianonhoz vezető okokat és következményeket. Benne a legkiválóbb magyar történészek szólnak meg, mint például Nemeskürty István, Raffay Ernő, Glatz Ferenc, vagy Trianonnal kapcsolatban fontos mondanivalóval rendelkező közéleti személyiségek, mint Csurka István, Duray Miklós, Fejtő Ferenc, Pozsgay Imre, Szervátiusz Tibor vagy Tőkés László. A jeles közéleti személyiségek gondolatait az elmúlt évtizedek kiemelkedő magyar tudósainak, íróinak, költőinek, művészeinek idézetei egészítik ki. Ugyanis kezdettől fogva arra törekedtem, hogy az értelem mellett az érzelmekre is hassak. A film utóéletének meglehetősen hosszú története van, mozi- és Magyarországon több mint 500 ezer ember látta, a határainkon túli nézőszámot nehéz megbecsülni, 300 ezerig tudtam követni. A filmet és a sorozatot azóta DVD-formátumban is hozzáférhetővé tettük, s tudom, hogy minden földrészén vetítik a magyar közösségekben. Őszintén remélem, hogy a 91. évfordulón jövőre a Magyar Televízió is műsorára fogja tűzni. A film hozzájárult a történelmi ismeretek bővítéséhez, s a trianoni problematika nyílt, őszinte feltáráshoz. Nem dughatjuk többé homokba a fejünket, bátran és nyíltan kell beszélnünk róla, mert csak tovább mélyítjük azt a súlyos identitásválságot, amelyben a magyarság él.

A Trianon filmet az Antena 1 nevű román tévécsatorna is levetítette, utána élő televíziós vitát is rendezett. Ezt sok millióan látták Romániában, de a botrányos sajtótájékoztató történései nem kerültek nyilvánosságra. Beszélne-e erről? Az is érdekelne, hogy a románok hogyan vélekedtek a trianoni problémakörrel?

– 2005 januárjában került sor az EMI által megszervezett erdélyi vetítéssorozatra, ahol nagyvárosok mozijaiban, egyetemi előadótermeiben, művelődési házakban vetítették, egyre nagyobb közönség előtt.

A filmet följelentették az akkori kormány kulturális miniszter asszonyánál, aki arra hivatkozva, hogy nincs román felirat a kópián, betiltotta a vetítéseket. Néhány nap alatt országos méretű botrány lett. Az összes román televíziós híradó vezető hírként számolt be az „eseményről”, s a filmmel együtt Raffay Ernő történész és engem kiutasítottak az országból. Az utolsó botrányos jelenetre Marosvásárhelyen került sor, amikor is a vetítőterembe beférő emberek eredetileg elképzelt létszámát sokszorososan meghaladta az utcán várakozó emberek száma. A Református Nagytemplomba mentünk át, ahol viszont a rendőrség kikapcsolta a villanyáramot. Így aztán teljes sötétségbe borult a falhoz szoruló álló emberek tömegével zsúfolásig megtelt templom. Életem végéig emlékezetes marad, amikor a szószékről másfél órán keresztül beszéltem, de senkit sem láttam a templomban. Budapestre visszaérkezve több televíziós csatorna is felhívott, hogy ők szívesen levetítenék a filmet. Valószínűleg ebben az is közrejátszott, hogy Gál Kinga képviselőasszony a brüsszeli EU-parlamentben szóvá tette ezt a példátlan atrocitást, amely a „demokrácia” 15. esztendejében megtörténhetett. S mivel akkor még Románia az EU-csatlakozás előtt volt, ezért a megfelelő helyen „átgondolták” a fejleményeket. Valószínűleg így kerülhetett sor a televíziós sugárzásra. Mi az Antena 1-et választottuk, azzal a kikötéssel, hogy a film román feliratát mi készítjük el és a vetítést követően élő televíziós beszélgetést kell rendezni, amelyre Raffay Ernővel ketten utaznánk ki. Mindkét feltételt teljesítették. Éppen születésnapomon, 2005. február 9-én került sor a fő műsoridőben történő sugárzásra, egy olyan televízióban, amely egész Romániában fogható. Őszintén szólva megható érzés volt látni a szállodai szobában, amikor az ottani tévéhíradó után megkezdődött a film vetítése, amelyet sok millióan láttak. Hosszasan lehetne beszélni a televíziós beszélgetésről, amely a filmmel és személyemmel kapcsolatban meglehetősen ellenséges hangulatban folyt le. Kettőnkkel szemben négy román újságíró és történész vonultattak fel, ami enyhén szólva nem volt lovagias alapállás. Az eredetileg tervezett egy órából, közel háromórányi vita lett, helyenként meglehetősen kemény hangnemben. Összességében elmondható: nagy dolognak tartom, hogy hosszú évtizedek után ez a kérdés úgy kerülhetett a lehető legszélesebb román közvélemény elé, hogy az általunk felvetett és megszerkesztett gondolatokat voltak kénytelenek végighallgatni. Más kérdés, hogy a vitában aztán mondták a magukét, de amikor meg tudtunk szólalni, kénytelenek voltak a tisztességes és becsületos magyar álláspontot közvetíteni, mivel élő műsor volt. Jellemző volt rendőri őrizetünk, hiszen a repülőtérről kezdve végig rendőrök vigyáztak ránk, a

szállodában éjjel rendőr sétált a szobánk előtti folyosón és ügyelt a recepciónál. Másnap délelőtt a szálló halljában volt egy sajtótájékoztatónak induló valóságos „tetemre hívás”, amelyre még életemben nem volt példa, valószínűleg nem is lesz. Román újságírók és televíziósok hada jelent meg, néhány beépített provokátor elképesztő atrocitásokra ragadtatta magát. Narancsot és banánt vágta hozzánk, kólával „locsoltak” le minket. Bár ki kellett volna vonulnunk a teremből, mégis igyekeztünk helytállni. Kérésemet – miszerint filmezzék le egymást és mutassák be a történéseket az esti híradóban – persze nem teljesítették. Botrányos másfél-két óra után rendőri kísérettel kocsiba ültünk és elindultunk a bukaresti reptérre. A románok úgy állnak Trianon kérdéséhez, mint az, akit óriási történelmi szerencse ér, és foggal-körömmel ragaszkodik hozzá, így nem is hajlandó tudomásul venni, hogy mindez a másíknak a legnagyobb történelmi szerencsétlensége. Máshogy fogalmazva: akinek tiszta a lelkiismerete, az nem fél a másiktól, nem gyanúsítja, sőt minden jogot megad a kisebbségeknek, mert azt szeretné, hogy megállapodott és büszke állampolgárai legyenek a többség által birtokolt országnak. Akinek rossz a lelkiismerete, az folyamatosan rettegve fél a kisebbségtől. A román nemzetnek is tudomásul kell vennie, hogy a Kárpát-medencében lévő magyar-kérdést nem lehet az idők végezetéig a szőnyeg alá söpörni, és még a tárgyalására vonatkozó felvetéseket is dühös agresszivitással elutasítani. Senki sem akarja a határokat átrajzolni, de a többség igenis azt szeretné, ha ezekről a kérdésekről végre őszintén lehetne beszélni. A magyarság jogait, az önrendelkezést, az autonómiát határainkon túl széleskörűen biztosítani kell, s ezáltal gyarapodást, jólétet, kölcsönös megnyugvást és biztonságot lehetne teremteni. Hiszek abban, hogy egy nagy érdeklődésre számot tartó film segítségével is hozzá lehet járulni ezeknek a kérdéseknek a felvetéséhez, tisztázásához, legalábbis elő lehet segíteni a folyamat megindulását.

Mostanában – nyilván a 90. évforduló okán is – sokan elmélkednek a Trianonnal összefüggő kérdések megoldásán. Egyesek a történelmi Magyarország helyreállítását, mások a határon túli magyarok kettős állampolgárságának megadását vizionálják, a kulturális vagy éppen a területi autonómia kérdéseit vitatják meg. A mai viszonyok között hogyan látja ezeket a kérdéseket, és Ön szerint mi lenne a legjobb megoldás a határon túli magyarok számára?

– Értelemszerű, hogy a XX. század legutolsó rendszerváltozását követő húsz esztendőben, amikor Magyarországon a Trianon szó kiejtéséért már nem mindenütt jár megvetés, hirtelen a felszínre törtek különböző teóriák és elképzelések. Emlékezzünk csak,

húsz évvel ezelőtt a rendszerváltozás képzeletbeli zászlóján hatalmas betűkkel szerepelt Trianon neve, a budapesti Hősök terén százezres tüntetések voltak. A szellem tehát kiszabadult a palackból. De annak is tanúi voltunk, hogy néhány év elteltével gondos kezek – főleg ami a médiát illeti –, igyekeztek újra a szőnyeg alá söpörni ezt a kérdést. A kérdésben felvetett sokfajta teória többek között azért létezik, mert nagyon keveset tudunk a kiváltó okokról, és még kevésbé dolgoztuk fel a trianoni diktátum okozta problémákat, amelyek eleink, nagyszüleink, szüleink életét alapvetően befolyásolták. A trianoni problémakör itt van körülöttünk, nemcsak Magyarországon, hanem a Kárpát-medencében, beszélnünk kellene róla, ráadásul egy rendkívül összetett és bonyolult ún. „magyar kérdést” kellene ország-világ elé tárnunk. Mindenekelőtt határainkon belül kellene rendet teremteni gondolatinkban, megismerni a tényeket, felismerni a következményeket, és ezekben az országlakosok döntő többsége által egyezsége jutni. Messze vagyunk még ettől az állapottól. 1920 után azért tudtunk egy sokoldalú, a magyar társadalom minden eresztékét magába foglaló nemzetépítésbe kezdeni, mivel nemcsak a vezető politikusok, nemcsak a középréteg, hanem a magyar társadalom túlnyomó többsége egyetértett az alapelvekben. Azaz szellemileg, lelkiileg, majd gazdaságilag is meg kell erősödni, s erre épülve majdan pozíciókat szerezni a nemzetközi politikában, sőt szerencsés esetben visszaszerezni az erőszakkal elvesztett területeket. Ezt hívták revíziós gondolatnak. Ne felejtjük el, hogy ez a halálra ítélt, kisémmizett ország 15 esztendő alatt a közepesen fejlett európai országok élvonalába tudott emelkedni. Ez egy bámulatos történelmi tett volt Trianon után. Mindaddig teóriák tucatjaival fogunk találkozni különböző sajtóorgánunkban, vagy kisebb-nagyobb értelmiségi csoportosulásokban, amíg a magyar társadalom szellemi közállapotaiban nem sikerül rendet teremteni. Az egész filmsorozattal azt szerettem volna sugallni, hogy Trianon ügyében mindenekelőtt a társadalom többsége által vállalt egységre van szükség, amely első lépcsőként magától értetődő természetességgel biztosítja a határon túli honfitársainknak a kettős állampolgárság lehetőségét, amelynek egyetlen feltétele a magyar nyelv ismerete. Egy majdan megerősödő szellemi, lelki közösség és gazdasági vonatkozásban is gyarapodó Magyarország okosan és intelligensen tudja a világ közvéleménye elé tárnunk azt a magyar kérdést, amelynek minden érintett ország bevonásával történő megoldása nyugvópontra juttathatja az elszakított nemzettesteken élő magyarság ügyét. Meggyőződésem, hogy nem a határokat kell átrajzolni, hanem széleskörű jogokat, önrendelkezést, autonómiát kell biztosítani az ott többen élő magyar közös-

ségeknek. Nyelvüket meg kell tartani, iskoláikat fenn kell tartani, egyetemeket, kulturális intézeteket kell támogatni, ahol nincs, létrehozni, s a határokon valóban átívelő regionális együttműködés segítségével kell minden vonatkozásban gazdagodni. Ez nem elérhetetlen vágyálom. De ehhez egy minden szempontból megállapodott és megerősödő Magyarországra van szükség.

Nekem úgy tűnik, hogy a szlovákok leginkább attól félnek, hogy a magyarság egyes csoportjaiban határkiigazításra vonatkozó nézetek fogalmazódnak meg. Mi a véleménye a szlovák nyelvtörvényről és arról, hogy a magyar külpolitika szinte semmit nem tud elérni ebben az ügyben, mint ahogy a délvidéki magyarverések ügyében sem?

– Nemrég fejeztem be Duray Miklósról és a felvidéki magyarságról szóló filmemet, amelynek A szabadság ára címet adtam. Az erdélyi problematikán kívül hosszú idő óta elmélyedtem a felvidéki magyarság történetében is. Duray '70-es, '80-as évekbeli jogvédő bizottsági küzdelme az ott élő nagyszámú jeles és bátor magyar hazafival együtt jól példázza, hogy nyomorultul nehéz körülmények között is lehet eredményt elérni. Az iskolák ugyanis megmaradtak, a hatalom lényegében meghátrált. Igaz, ennek ára volt, Duraynak vállalni kellett a '80-as évek közepén a kényszerű bebörtönzést is, összesen 470 napig. Világosan látni kell, hogy a határok átjárhatósága önmagában még nem oldja meg a trianoni problematikát, hiszen tapasztaljuk, hogy a magyarság erőszakos politikai asszimilációja tovább folytatódik. A többségi hatalom rosszul felfogott érdeke, hogy minél gyorsabban eltüntesse az ott élő kisebbséget, alattvalókká züllesztve olvassza be őket a többségi nemzetbe. Ehhez a legjobb út, ha politikai jogaikat folyamatosan csorbítják, a felnövekvő generációk beilleszkedését nehezítik, sőt iskoláikat elveszik, nyelvük gyakorlásában akadályozzák őket. Ennek a torz gondolkodásmódnak az eredménye a szlovákiai nyelvtörvény, amelyet józan gondolkodású szlovák állampolgárok is elutasítanak. De ennél nagyobb baj, hogy Magyarországnak erre nincs határozott és érvényes válasza, hanem csak úgy tessék-lássék módon közelít a kérdéshez. Egy szilárd erkölcsiségű, hitű, felemelt fejű, öntudatos, összetartó nemzet ilyenkor megfogalmazza a kérdésre adott válaszokat a nagy nyilvánosság előtt, bel- és külföldi fórumokon egyaránt. Ezért is fontos az igazság folyamatos felmutatása, hiszen a felismerések tudatosulása nélkül erőtlenekek, cselekvésképtelenekek vagyunk, akikkel bármikor bármit meg lehet tenni. Ez az úgynevezett szlovák nyelvtörvény is arra van ítélve, hogy idővel elhaljon, mint ami meg sem született. A történelmi példákat nem ismerő vagy azokból okulni nem akaró, bizonytalan tudatú, torz gondolkodású em-

berek agyszüleménye az ilyesmi, s talán fel sem mérlik (rosszabb esetben nagyon is tudatában vannak), hogy az ilyesmi csak újabb feszültségek forrásává válik a térségben. Vajon mi szükség van erre? Lehetőséges, hogy bizonyos politikai erőknek talán éppen az az érdeke, hogy folyamatos feszültség legyen, mert a zavarosban nagyon is jól lehet halászni?

Ugyanez az álláspontom az úgynevezett délvidéki magyarverésekkel kapcsolatban, de még ennél is távolabbra mennék. Soha nem lesz megnyugvás a Délvidéken, amíg például az 1944 októberétől decemberéig tartó délvidéki szerb vérengzés több tízezer magyar áldozatának emlékét nem lehet a nagy nyilvánosság előtt felmutatni. Elképesztő tény ugyanis, hogy a XXI. század elején sincs joga az ott élő magyarságnak tisztességesen eltemetni és elsíratni a halottait. Az őszinte szembenézést múltunk sötét történéseivel a Cseres Tibor által Hideg napok című könyvvel és az abból készült játékfilmmel, mi magyarok már a '60-as évek közepén megtettük, hiszen a '42-es újvidéki vérengzés gyalázatával, mi utódok szembenéztünk. Ugyanakkor a mai napig nem történt meg a méreteit tekintve nagyságrendekkel nagyobb gyalázzattal való szerb szembenézés. Ezért aztán fő feladataim között tartom számon, hogy elkészüljön egy olyan nagyszabású játékfilm, amely Andrzej Wajda Katyn filmjéhez hasonlóan a filmművészet modern eszközeinek segítségével tömegek számára átélhetően mutatja be ezt a felfoghatatlan drámát. Nem a szerb emberek, nem a szerb nép, nem a szerb nemzet elleni lázítás céljával, hanem annak bizonyosságával, hogy minden nemzetnek, népnek joga van saját halottait eltemetni és elsíratni. Történelmi megbékélés csak ezen drámák nyilvánosság előtti feltárásával jöhet létre. Őszinte örömmre szolgált, hogy a délvidéki magyarság felelős tisztségviselői – mindenfajta pártállásra való tekintet nélkül –, elképzelésemet támogatják, s bízom abban, hogy az EU csatlakozással kapcsolatos sokoldalú együttműködésben, amelyet Magyarország is támogat, ennek a filmalkotásnak is fontos feladata lehet.

Két folyóirat is van Magyarországon, amelyek a trianoni kérdéskörrel foglalkoznak: a Trianoni Szemlére és a Nagy Magyarországra gondolok. Nemrég alapították ezeket, és létezésük ténye önmagában is mutatja, hogy jelentős igény van a magyar közvéleményben Trianon „kibeszélésére”. Mi a véleménye a lapokról?

– Az előzőekből szervesen következik, hogy a magyar értelmiség jobbik felében igenis jelentős igény van a történelem sokoldalú feltárására, az egyoldalúságok megszüntetésére, valós ismeretszerzésre és ebből fakadó következtetések levonására. Mindkét folyóiratot jól ismerem. Az egyik élén jellemző módon egy görög

származású igaz magyar hazafi Szidiropulosz Archimedesz áll, aki Raffay Ernővel együtt szerkeszti a Trianoni Szemlét. Ők egyébként a Trianon Kutatóintézet vezetői is egyben. A Nagy Magyarország pedig kifejezetten fiatal történészek lapja, élén Szakács Árpáddal. Rendkívüli feladatot teljesítenek, amikor a még mindig dominánsan egyoldalú szellemi közéletben, bátorságot sem nélkülöző következetességgel, a lélek mélyéről fakadó magyarságtudattal tájékoztatnak és gondolkodnak. Őszintén remélem, hogy a megújuló magyar közéletben embert próbáló erőfeszítésüket a kulturális kormányzat anyagiakkal is támogatni fogja. De ez nemcsak rájuk, hanem több tucat fontos határon túli lapra és folyóiratra is vonatkozik, akik mögött hosszú idő óta tartó erőfeszítés, szervezőmunka, s ami a legfontosabb tiszteletreméltó szellemi háttér van. Magyarországnak sokkal jobban meg kell becsülnie ezt az óriási szellemi tőkét, amely közgondolkodásunk alakításához jelentős mértékben járulhat hozzá.

Trianon 90-ik évfordulóján Ön szerint milyen üzenetet kellene megfogalmaznia az anyaországnak, az ott élő magyarságnak az elszakított területeken élő magyar emberek számára?

– Az évforduló kapcsán készítem Vérző Magyarország című filmemet, amely voltaképpen egy filmes emlékmű lesz a trianoni fájdalom előtt, jelezve, hogy a magyar kulturális élet, az írástudók legjobbjai milyen pontosan látták az okokat és a következményeket. Nem adhatjuk mi sem alább. Egy kerek évforduló mindig alkalmas arra, hogy koncentráltan megfogalmazzuk a gondolatainkat és összegyűjtve felmutassuk magunknak és a nagyvilágnak. De ugyanilyen fontos arról beszélni, hogy mit tehetünk a sebek begyógyítása érdekében és a Trianon okozta társadalmi torzulások kiigazításáért, a nemzet újraegyesítéséért. Csak remélhetem, hogy az évfordulón tömegesen, de méltóságteljesen, hatásosan, de sohasem uszító módon je-

lezni fogja a magyar társadalom, hogy nem feledte ezt a gyalázatot, s okosan érvelve, bátor öntudattal felmutatja saját közösségének és a nagyvilágnak mindazt, amin változtatni szeretne. A világ ma szinte semmit sem tud a nekünk legfájóbb történelmi tragédiáról, tehát mindenekelőtt tájékoztatni kell. Ezt követően pedig a lelkünk legmélyén, tágabb értelemben nemzeti közösségünkön belül meg kell erősödnünk, hogy a közép-európai térség kikerülhetetlen tényezőivé váljunk. De hogy egészen konkrét legyek: húsz évvel a rendszerváltozás után ma már megkerülhetetlen, hogy az országgyűlés nemzeti emléknappá minősítse június 4-ét, amikor szerte az országban minden önkormányzat, szervezet és iskola megemlékezik az eseményről, és az ismeretek terjesztésén túl a következmények felmérését és orvoslásának lehetőségét is végiggondolja. Az emléknapp ügye a kettős állampolgárság törvénybeiktatásával együtt a legfontosabb kérdések egyike a szellemileg, lelkileg megújulni akaró Magyarországon. De jelképekre is nagy szükség van, ezért ugyancsak fontos, hogy az országban már sok településen újra visszaállított Országzászló után végre valahára Budapest szívében, az V. kerületi Szabadság téren is a félárbocra eresztett Országzászló eredeti formájában újra felállításra kerüljön. Egy másik fontos jelkép ügyét is rendezni kell. Ha nem is eredeti pompájában kell felépíteni a Regnum Marianum templomot, de egy külső megjelenésében is reprezentatív, kegyhellyé és zarándokhellyé váló kápolnát kell emelni az 1951-ben Rákosi Mátyás parancsára lerombolt templom helyén. Ennek tőszomszédságában állították fel a Sztálin szobrot.

S akkor még nem beszéltünk idősebb gróf Andrássy Gyula, Tisza István, Bethlen István és további jelentős magyar történelmi személyiségek szobrainak újrafelállításáról. Feladat tehát van bőven, csak győzzük számbavenni őket.